

ดนตรีในพิธีกรรมแซปางของชาวไทดำ

TAI DAM MUSIC IN THE SAEPANG CEREMONY

สุรดิษ ภาคสุขบล

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องดนตรีในพิธีกรรมแซปาง (พิธีกรรมการไหว้ครูหมอมด) ของชาวไทดำที่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอด การปรับเปลี่ยนของพิธีกรรม และดนตรีที่ใช้ในการแซปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางดนตรีชาติพันธุ์วิทยา โดยการศึกษาเอกสาร ภาคนาม งานภาคนามได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต จากผู้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม คือ ประธานในพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีและบุคคลทั่วไป ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมแซปางของชาวไทดำที่บ้านนาป่าหนาดนี้ไม่มีการสืบทอดแต่อย่างใด หมอมดในปัจจุบันคือนายประสิทธิ์ แก้วกุ่ม ซึ่งเป็นผู้ได้รับมอบให้เป็นประธานในการทำพิธีจากครูรุ่นก่อน ไม่ได้จัดทำพิธีแซปางนี้แก่คนรุ่นหลังอีก และไม่ได้ถ่ายโอนตำแหน่งประธานพิธีนี้แก่ผู้ใด เนื่องจากคนส่วนมากไปรักษาการเจ็บป่วยจากแพทย์แผนปัจจุบัน คงพบเฉพาะการแซปาง (พ็อนรำ) ซึ่งประยุกต์มาจากการแซของหมอมดในพิธีกรรมแซปาง โดยมีทำพ็อนรำ 4 ทำ คือ ทำแซอื่น ทำแซตอกกล้วยเสี้ยน ทำแซซ่า และทำแซต้าว เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแซปางได้แก่ ผางฮาดซึ่งเป็นฆ้องที่ไม่มีปุม จัดอยู่ในประเภทเครื่องดี มี จำนวน 1 ใบ ผู้ตี 1 คน และบั๊งบู ซึ่งเป็นกระบอกไม้ไผ่สำหรับกระทุ้งเป็นจังหวะจำนวน 8 บั๊งและมีผู้กระทุ้งบั๊งบู 1 คน จังหวะดนตรีที่ใช้ประกอบการแซปาง นั้นแบ่งออกเป็น 5 แบบ แบบที่ 1 ใช้ประกอบการทำเดินรอบบริเวณต้นปาง แบบที่ 2 ใช้ประกอบการแซทำแซอื่น แบบที่ 3 ใช้ประกอบการแซทำแซตอกกล้วยเสี้ยน แบบที่ 4 ใช้ประกอบการแซทำแซซ่าและแซต้าว แบบที่ 5 เป็นการบรรเลงเวลาเปลี่ยนทำเพื่อบอกผู้แสดงให้เกิดความพร้อมเพรียงในการเปลี่ยนทำ

คำสำคัญ: ดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์, พิธีกรรมแซปาง, ชาวไทดำ

Abstract

This study, entitled Music in Sae Pang Ceremony (Paying Homage to Shaman Teacher) of Tai Dam at Ban Na Pa Nat, Amphoe Chiang Khan, Loei Province, aimed 1) to explore the transmission and change of the ceremony; 2) To examine the music accompanying the Sae Pang. Qualitative ethnomusicological research methodology was used; data were collected from written documents and fieldwork materials. Fieldwork data were gathered through interviewing and observing the persons involved chief of the ceremony, participants, and general public. The results of the study revealed that the Sae Pang Ceremony at Ban Na Pa Nat, according to Mr. prasit Weikuyom, the ceremony chief, was no longer transmitted to younger generation, because the people of new generation turn to modern medical treatment rather than the traditional way of Sae Pang. Only Sae Pang dances which were derived from the dance of mo mot Shaman in Sae Pang Ceremony

were survived. The Sae Pang dance consisted of 4 postures or movements: Sae In, Sae Tok Khluai Sain, Sae Sa, and Sae Tao. There were 2 musical instruments used for accompanying the Sae Pang dance ---the Phang Hat, a flatted bronze gong, a type of percussion with one player; 8 bang bu, bamboo tubes for rhythmic stamping with one player each. The musical rhythmic patterns were classified into 5 types: firstly, for walking around a Pang tree; secondly, for the Sae In dance; thirdly, for Sae Tok Khluai Sian dance; fourthly, for the Sae Tao; and fifthly, for the rhythmic pattern to signal the dancers for movement change.

Keywords: Ethnic Music, Sae Pang Ceremony, Tai Dam

บทนำ

ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่มากมาย แต่ละกลุ่มยังคงยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป จึงทำให้ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมอันหลากหลาย

ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยมีหลายกลุ่ม เช่น ชาวจีน ชาวเขา จีนฮ่อ มุสลิม ชาวมอญ ชาวญวน เป็นต้น “ไทยทรงดำ” เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในบรรดาชนกลุ่มน้อยทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศไทยที่มีชื่อเรียกต่างกันว่าลาวโซ่ง ลาวซ่ง ลาวทรงดำ ผู้ไทยดำ ผู้ไตซงดำ ไทยดำไทยทรงดำ ที่มีประวัติความเป็นมาปรากฏให้เห็นเด่นชัดในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ประเทศจีนตอนกลางซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชนเผ่าไท ต่อมาคนไทได้อพยพลงมาทางใต้มาตั้งหลักแหล่งที่บริเวณแม่น้ำอู ซึ่งเป็นแม่น้ำที่ไหลบรรจบกับแม่น้ำโขงที่หลวงพระบางในแคว้นสิบสองจุไทย มีเมืองแกงหรือในปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนามเป็นเมืองหลวงและเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือ บริเวณนี้อยู่ตอนเหนือของราชอาณาจักรลาว ใกล้เขตแดนเวียดนามเหนือนอกจากเมืองแกงแล้ว บริเวณที่ไทดำอาศัยอยู่ได้แก่ เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม่ เมืองหวัด เมืองซาง และรวมเมืองที่ผู้ไทยชาวอาศัยอยู่อีก 4 เมืองรวมทั้งหมดเป็น 12 เมืองจึงเรียกว่า เมืองสิบสองผู้ไทยหรือสิบสองเจ้าไท และต่อมาเป็นสิบสองจุไทย [1]

บริเวณที่อยู่ระหว่างดินแดนภาคเหนือและแคว้นสิบสองจุไทยทางใต้ภายใต้การปกครองของเมืองหลวงพระบางมีอยู่ห้าเมืองและต่อมาเพิ่มอีกหนึ่งเมืองเป็นหกเมืองเรียกว่า “ห้าเมืองทั้งห้าทั้งหก” ได้แก่ เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม่ เมืองแกง โดยเฉพาะเมืองแกงอยู่ห่างไกลจากนครหลวงพระบาง มีอาณาเขตติดต่อกับจีนทางตอนใต้ และตอนเหนือของประเทศเวียดนามอำนาจการปกครองจากนครหลวงพระบางคงดูแลไม่ทั่วถึงจึงมอบอำนาจให้ปกครองดูแลกันเอง [2] ต่อมาหัวเมืองทั้งห้าทั้งหกมาเป็นจังหวัดหนึ่งของลาวตอนเหนือเรียกว่าแขวงหัวพัน ซ้าเหนือหรือเวียงไซ กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ส่วนมากเป็นชาวไทดำซึ่งชาวลาวเรียก ไทเหนือ เพราะตั้งอยู่ติดกับเมืองแกงแห่งสิบสองจุไทยและไม่ห่างจากแม่หล้า หรือดำ (ซงโม่) ซึ่งชาวผู้ไทเรียกว่า แม่น้ำแท้ [1]

ชาวไทดำ หรือไทยทรงดำหรือลาวโซ่งเป็นชนชาติไท-ไตกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในลุ่มแม่น้ำดำหรือแม่น้ำแท้ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเวียดนามเหนือ ผลจากสงคราม และนโยบายการรวบรวมไพร่พลเมืองของกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ทำให้ชนกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยระลอกแล้วระลอกเล่าเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ต่อมาได้กระจายไปยังส่วนต่างๆ หลายแห่งในประเทศไทย

สาเหตุสำคัญยิ่งสำหรับการอพยพของชาวไทดำในประเทศไทยคือเรื่องการหาที่ดินทำกินและภัยแล้ง เหตุที่ทำให้ที่ดินเดิมไม่พอนั้นก็เพราะ

ประชากรมีจำนวนมากขึ้นการอพยพของชาวไทยดำ
ในประเทศไทย มักเดินทางเป็นกลุ่มหรือติดตามกัน
ไปหลาย ๆ ครอบครัว [3] แล้วตั้งเป็นชุมชนไทยดำอัน
พึ่งพาอาศัยกันเองได้

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม
เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่รวดเร็วในยุคปัจจุบัน ทำให้
ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดในสังคม ชาวไทยดำ
ก็ได้รับผลกระทบเช่นกันโดยเฉพาะวิถีชีวิตไทยดำ
ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ คือ
ความผูกพันที่มีต่อผีบรรพบุรุษนั้น ยังคงดำรงอยู่ใน
ฐานะแก่นของวัฒนธรรมไทยดำ กระนั้นก็ตาม บริบท
สังคมที่เปลี่ยนไปก็ทำให้วัฒนธรรมบางอย่าง เช่น
กระบวนการหาคู่ครอง การเดินทาง “อินทอน”
การเล่น พิธีกรรมต่างๆ ที่ค่อยๆ จางหายไป [4] และ
สมัยนี้ก็ไม่มีการละเล่นอะไรหลงเหลืออย่างแท้จริง
นอกจากการจัดทำขึ้นแสดงตามงานต่างๆ เท่านั้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้เล็งเห็น
คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณี
ของชาวไทยดำจึงสนใจศึกษาเรื่อง ดนตรีในพิธีกรรม
แซปางเพื่อเป็นการบันทึกข้อมูล อันเป็นประโยชน์
และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนา
ดนตรีของชาวไทยดำให้อยู่คู่กับสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสืบทอดการปรับเปลี่ยน
ของพิธีกรรม
2. ศึกษาดนตรีที่ใช้ในการแซปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหา ประกอบไปด้วย
 - 1.1 องค์ประกอบและลักษณะของ
ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำ
บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน
จังหวัดเลย
 - 1.2 องค์ประกอบและลักษณะของ
ดนตรีในการแซปางของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำ
2. ระยะเวลา การวิจัยเรื่องดนตรีในพิธีกรรม
แซปางของชาวไทยดำได้เริ่มทำการวิจัยตั้งแต่
เดือน มกราคม 2551 ถึงเดือน เมษายน 2552

และได้แบ่งเวลาในการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

- 2.1 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
ทั้งที่เป็นเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำมา
จัดทำเอกสารงานวิจัยขั้นต้น
 - 2.2 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาค
สนามเชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์
 - 2.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำ
ข้อมูลมาเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบพรรณนา
วิเคราะห์
3. วิจัย วิจัยการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ
โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูล
ภาคสนามจากเครื่องมือวิจัยคือ แบบสำรวจ แบบ
สังเกต แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มี
โครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม นำข้อมูลมาวิเคราะห์
ตามวัตถุประสงค์ และนำเสนอรายงานการวิเคราะห์
ตามลำดับ
4. พื้นที่การวิจัย พื้นที่การวิจัยคือบ้าน
นาป่าหนาด หมู่ 4 ตำบลเขาแก้วอำเภอเขียงคาน
จังหวัดเลย

อุปกรณ์ในการวิจัย

1. การใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล ภาคสนาม [5]

- 1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล
ได้แก่ บันทึกสนาม แบบบันทึกข้อมูลนักดนตรี
แบบบันทึกข้อมูลเครื่องดนตรี
 - 1.2 เครื่องมือเก็บข้อมูลประเภทเสียง
เครื่องบันทึกเสียงพกพาขนาดเล็ก (Mini Disc
Recorder) ยี่ห้อ Panasonic รุ่น SJ-MR220
แผ่นบันทึกเสียง MD (Mini Disc) คอมพิวเตอร์แบบ
พกพา (Notebook) ยี่ห้อ ASUS รุ่น A3H (Intel
Celeron M Processor 380)
 - 1.3 เครื่องมือเก็บข้อมูลภาพ ได้แก่
ภาพนิ่ง ใช้กล้องบันทึกภาพเลนส์เดี่ยวสะท้อนภาพ
(SLR Camera) และกล้องดิจิทัล (Digital Camera)
ยี่ห้อ SONY รุ่น DSC W50 (Effective 6.0 Mega
Pixels) และ Fine Pix รุ่น S 5500 ภาพเคลื่อนไหว
ใช้กล้องถ่ายภาพวีดีทัศน์ดิจิทัล (Digital Camera)
ยี่ห้อ SONY รุ่น Carl Zeiss Vario-Sonner
- ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

ในการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลสนาม
จดบันทึกจากการสัมภาษณ์ เส้นทาง การเดินทาง
ชื่อคน ชื่อสถานที่ แผนที่ และข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้อง
ในการสัมภาษณ์ แต่ละครั้งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องที่เสียง
พกพาขนาดเล็กในการบันทึกรายละเอียดควบคู่ไป
กับการจดบันทึกสนามด้วย การถ่ายภาพนิ่งนั้นผู้วิจัย
จะทำการบันทึกทุกครั้งที่ออกภาคสนาม ทั้งนี้ผู้วิจัย
ได้รวบรวมข้อมูลต่างๆ นำมาจัดหมวดหมู่เพื่อนำไป
วิเคราะห์ โดยจะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล
ภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก ใช้ข้อมูลจากเอกสาร
งานวิจัย ตำราทางวิชาการ และหนังสือต่างๆ ไป
ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียด
เกี่ยวข้องกับไตดำ และพิธีกรรมแชปาง ทั้งนี้ผู้วิจัย
ได้ทำการถอดเทปการสัมภาษณ์ รวมถึงการถ่ายถอด
รูปแบบของจังหวัดออกมาเป็นตัวโน้ต (Transcribe)
[5] นำมาบันทึกเรียบเรียงและจัดลำดับให้ม
ความสัมพันธ์กัน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์
ทางมานุษยวิทยาได้แก่ การวิเคราะห์ด้าน
สังคมวิทยา และดุริยางควิทยา ดังนี้

1) ด้านสังคมวิทยาได้วิเคราะห์เกี่ยวกับ
ความเป็นมา การถ่ายถอดความรู้การนำดนตรีไป
ประกอบในการแชปางโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างและ
หน้าที่ ลักษณะของวัฒนธรรมรวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ
ความเชื่อ ในการวิเคราะห์

2) ด้านดุริยางควิทยาได้วิเคราะห์เกี่ยวกับ
ระเบียบวิธีการบรรเลงรูปแบบของจังหวัดในการ
แชปาง โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการ
วิเคราะห์ดนตรี [6] เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

3) การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย
นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

แชปางคือการฟ้อนรำของหมอมดเพื่อทำให้
เวทมนต์ขลังขึ้น ต้องทำภายใน 3 ปี หมอมด คือ
หมอรักษาโรคประจำหมู่บ้าน เชื่อว่ามีเวทมนต์
คาถารักษาผู้ป่วยโรคต่างๆ ได้ ในการแชปางมีการ

เชิญผีที่รักษาโรคต่างๆ มาร่วมสนุก โดยเชิญมาที่ละ
ตนแล้วส่งกลับ ทั้งนี้ลูกเลี้ยงทุกคนซึ่งเป็นคนป่วยที่
หายแล้ว ทุกคนจะต้องนำไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด
มาร่วมพิธี และร่วมแชปางกับหมอมดด้วย เป็นการ
สร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ป่วยและชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็น
ภูมิปัญญาของชาวไตดำ

เครื่องเช่นนี้หัว มีไก่ต้มกับเหล้าซึ่งนิยมใช้
เหล้าขาว ซึ่งส่วนหนึ่งหมอมดจะจัดเตรียมไว้อีก
ส่วนมาจากลูกเลี้ยงของหมอมด

พิธีกรรมแชปางชาวไตดำ บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน เป็นพิธีกรรมที่แสดง
ความเคารพต่อหมอมดประจำหมู่บ้านจะจัดงานใน
เดือนหก หมอมดหมอมนต์ เป็นผู้นำในการทำพิธี
โดยจะสวมเสื้อฮี ซึ่งเป็นเสื้อประจำชนเผ่าสวมขึ้นดำ
มีผ้าโพกหัว ถือดาบ จะขับร้องรำยมนต์เป็นทำนอง
เพื่อเชิญผีสงเทวดามารับเครื่องเช่นที่ต้นปาง
โดยหมอมดซึ่งแต่งกายชุดประจำเผ่าพร้อมกับผู้เข้า
ร่วมพิธี จะรำรำไปรอบๆ ต้นปางตามจังหวัด
ของบั้งบุญ

ปัจจุบันพิธีกรรมแชปางที่บ้านนาป่าหนาด
ไม่ได้มีการจัดอีกแล้ว เนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป
ของชาวไตดำนายประสิทธิ์แห้วกุ่ม ซึ่งเป็นหมอมด
คนปัจจุบันกล่าวว่าไม่ได้ทำมานานแล้ว เนื่องจาก
ค่าใช้จ่ายในการจัด แต่ละครั้งสูงมาก หมอมดเป็น
ผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด บรรดาลูกเลี้ยงในปัจจุบันก็
มีน้อยไม่ค่อยได้รักษา ชาวไตดำรุ่นใหม่เข้ารับ
การรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันในสถานพยาบาล
ต่างๆ ซึ่งมีความสะดวกสบายในการเดินทางไปรับ
การรักษา

ทางด้านศูนย์วัฒนธรรมไตดำ โรงเรียน และ
หน่วยงานต่างๆ ได้พยายามฟื้นฟู ช่วยกันรักษา
วัฒนธรรมดังกล่าวไว้โดยการจัดทำเป็นรูปแบบของ
การแสดง มีการถ่ายทอดให้กับชาวบ้าน และนักเรียน
เยาวชน ชาวไตดำบ้านนาป่าหนาดต่อไป แต่คงรักษา
ไว้ได้เพียงการแสดงเท่านั้นในส่วนของพิธีกรรมซึ่ง
จะต้องทำโดยหมอมด หมอมนต์คงจะหมดไปตาม
นายประสิทธิ์ แห้วกุ่ม ซึ่งไม่มีผู้สืบทอดแล้ว

ภาพที่ 1 ต้นปางจำลอง

ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้พยายามสืบทอดชำระรักษาการแชปางไว้แต่ก็ไม่สามารถทำได้ครบถ้วนเนื่องจากบทบาทหน้าที่ในการรักษาพยาบาลที่สมัยก่อนเคยทำการรักษาโดยหมอมดซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องประกอบพิธีกรรมแชปางในปัจจุบันได้ขาดการสืบทอดแล้ว ทางศูนย์วัฒนธรรมได้มีการปรับปรุงให้เป็นเพียงการแสดงแชปางเท่านั้น ทั้งนี้ได้มีการรวบรวมจัดทำขึ้นเป็นรูปแบบเพื่อใช้ในการแสดงต้อนรับผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว ซึ่งมีทำการแช อยู่ 4 ท่า คือ

1. แชอิน เป็นการพ้อนรำเล่น เพื่อเชิญผีมาร่วมพ้อนรำ
2. แชตอกกล้วยเสี้ยน เป็นการพ้อนรำที่หยอกล้อกันระหว่างหญิงชาย
3. แชสำ เป็นการพ้อนรำแบบผีผู้สำ
4. แชต่าว เป็นการพ้อนรำส่งผีกลับ

ภาพที่ 2 ภาพแชอิน

ภาพที่ 3 ภาพแชตอกกล้วยเสี้ยน

ภาพที่ 4 ภาพแชสำ

ภาพที่ 5 ภาพแชต่าว

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการเซปาง

1. บั้งบู เป็นเครื่องดนตรีในตระกูล Idiophone ประเภทกระทบ (Stamping) ทำจากลำไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 – 1.5 เมตรปลายด้านหนึ่งจะทำเป็นที่จับสำหรับให้ผู้บรรเลงจับเวลากระทบเรียกว่า “หูจับ” บั้งบูจะมีตัวผู้กับตัวเมีย ตัวผู้จะยาว ตัวเมียจะสั้นกว่า

ภาพที่ 6 บั้งบู

2. ผางฮาด เป็นเครื่องดนตรีในตระกูล Idiophone ประเภทตี percussion ชนิดฆ้องไม่มีปี่ม บรรเลงโดยการวางผางฮาดลงบนไหคว่ำลงครอบปากไหไว้ ใช้ไม้ตีทำด้วยไม้ไผ่เคาะจังหวะ พร้อมทั้งทำการยกผางฮาดขึ้นเวลาตี

ภาพที่ 7 ผางฮาด

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเซปางของชาวล้านนาจะไม่มีทำนองมีแต่จังหวะซึ่งมีรูปแบบของจังหวะดังนี้

จังหวะแบบที่ 1 จังหวะแบบที่ 1 เป็นการเคาะจังหวะของบั้งบูและผางฮาด พร้อมกันในจังหวะเร็ว เพื่อให้ผู้แสดงได้เตรียมพร้อมบริเวณรอบต้นปาง

จังหวะแบบที่ 2 จังหวะแบบที่ 2 เป็นการเคาะจังหวะของบั้งบูและผางฮาด พร้อมกันประกอบการเซในท่า แซ่อื่น

จังหวะแบบที่ 3 จังหวะแบบที่ 3 เป็นการเคาะจังหวะของบั้งบูและผางฮาด พร้อมกันประกอบการเซในท่า แซตอกกล้วยเสียน

จังหวะแบบที่ 4 จังหวะแบบที่ 4 เป็นการเคาะจังหวะของบั้งบูและผางฮาด ทั้งนี้เครื่องดนตรีทั้ง 2 ชนิด บรรเลงไม่เหมือนกัน ใช้ประกอบการแซ่ในท่า แซ่สำ และแซ่ต่าว

จังหวะแบบที่ 5 การเปลี่ยนจังหวะและท่าทางการแซ่นั้น ผางฮาดจะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนจังหวะโดยจะตีติดต่อกันเป็นจังหวะเร็วติดต่อกัน 1 จังหวะ บั้งบูจะหยุดบรรเลงรอให้ผางฮาดขึ้นจังหวะใหม่ก่อนจึงเริ่มบรรเลง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาด้านดนตรีของกลุ่มชนต่างๆ เป็นสิ่งทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นสามารถนำมาอธิบายถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้น ซึ่งสิ่งที่เราจะได้พบคือการปรับตัวเพื่อให้ตอบสนองกับสภาพบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมอาจมีการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว

การศึกษาดนตรีในพิธีกรรมแซ่ปาง มีหลายประเด็นที่ไม่ได้มีการกล่าวถึงในการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะเรื่องคติ ความเชื่อ ของชาวไทดำรุ่นใหม่

ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมแซ่ปางขาดการสืบทอด สิ่งที่น่าสนใจศึกษาคือ ความเชื่อแบบดั้งเดิมกับค่านิยมและโลกทัศน์แบบใหม่ที่ชาวไทดำให้ความสำคัญกับพิธีกรรมแซ่ปางนั้นเป็นอย่างไร คุณค่า ความหมายของพิธีกรรมแซ่ปางมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวไทดำอย่างไร พิธีกรรมต่างๆ คงไม่ได้ตอบสนองเพียงกิจกรรมในช่วงเวลานั้นๆ หากแต่ยังมีความสลับซับซ้อนในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างสังคม ดังนั้นจึงควรศึกษาพิธีกรรมแซ่ปางในวิทยาการด้านอื่นๆ รวมทั้งศึกษาพิธีกรรมแซ่ปางหรือพิธีกรรมลักษณะเดียวกัน ในแหล่งอื่นๆ อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- [1] ม.ศรีบุษรา (นามแฝง). (2522). *ไทยดำรำพัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- [2] สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ. (2521). *ลาวโซ่ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [3] มยุรี วัดแก้ว. (2521). *การศึกษาโครงสร้างสังคมชาวโซ่ง*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- [4] วาสนา อรุณกิจ. (2529). *พิธีและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *หลักวิชามานุษยวิทยาย่างควิทยา*. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการสอนรายวิชา พื้นฐานวิชาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- [6] ณัชชา โสคติยานุรักษ์. (2544). *สังคีตลักษณะและการวิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.